

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-38](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-38)

УДК:330.34:332(045)

Ірина ТОПАЛОВА

ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України»

<https://orcid.org/0000-0001-7845-6612>

E-mail: djesi@te.net.ua

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ (РЕГІОНУ)

У статті проаналізовано теоретичний базис саморозвитку регіону як соціально-економічної системи на основі використання його ресурсного потенціалу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування саморозвитку регіонів як пріоритетного вектору соціально-економічного розвитку України. Згідно мети дослідження визначено такі завдання: сформулювати концептуальне бачення саморозвитку регіону на засадах формування ресурсного потенціалу; здійснити контент-аналіз терміну «саморозвиток регіону»; дослідити складові процесу саморозвитку регіону; сформулювати змістовні складові поняття «Саморозвиток регіонів»: ресурсна незалежність; можливості системи; вектори розвитку; організаційні зміни; вмотивованість; інноваційність; розвиток; інституціонально-правові норми; кластеризація; визначення ключових здатностей регіону; визначити завдання, які можуть вирішуватись у регіоні завдяки впровадженню положень їх саморозвитку.

Ключові слова: саморозвиток, регіон, ресурсне забезпечення, соціально-економічна система, відтворення.

Iryna TOPALOVA

State University «Institute of Market and Economic and Environmental Sciences research
of the National Academy of Sciences of Ukraine»

THEORETICAL BASIS OF THE SELF-DEVELOPMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM (REGION)

The article analyzes the theoretical basis of the self-development of the region as a socio-economic system based on the use of its resource potential.

The purpose of the article is the theoretical substantiation of self-development of regions as a priority vector of socio-economic development of Ukraine.

This goal made it possible to form the following tasks:

- to form a conceptual vision of the self-development of the region on the basis of the formation of resource potential (components of resource potential: reproductive and infrastructural; socio-economic; natural-resource; innovative and information and communication; components of the economic system: competitive advantages, regional and interregional connections, decentralization, regional and local authorities; the main goal is to obtain a result (satisfaction of the needs of the population);

- carry out a content analysis of the term "self-development of the region";

- consider the components of the self-development process of the region (availability of potential, resources, production capacities; level of organization, management process, entrepreneurial skills, availability of qualified personnel, the opportunity to learn, building competences; production of material and immaterial goods; labor potential; formation of developed infrastructure; opportunities for innovative development);

- to form meaningful components of the concept of "Self-development of regions": resource independence; system capabilities; development vectors; organizational changes; motivation; innovativeness; development; institutional and legal norms; clustering; determination of key capabilities of the region;

- to determine tasks that can be solved in the region thanks to the provision of their self-development.

Keywords: self-development, region, resource provision, socio-economic system, reproduction.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Подальший соціально-економічний розвиток країни вбачаємо у реалізації концепції саморозвитку соціально-економічної системи (регіону) на основі використання її ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями теорії саморозвитку регіонів та територіальних утворень займались багато іноземних та вітчизняних вчених, а саме: Б. Ешейм, А. Ісаєн, М. Кітінг, Р. Путнам, М. Сторпер, Ч. Кіндлбергер, В. Бочко, Р. Волкер, А. Гальчинський, Д. Хагес, С. Грінєвська, М. Чумаченко, І. Вахович, М. Кизим, О. Лайко, Т. Уманець, І. Сторонянська, Б. Данилишин, В. Ляшенко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Дана наукова проблема не розглядається сучасними вченими з позиції отримання синергетичного ефекту та встановлення взаємозв'язків між економічною, ресурсною, соціальною, інноваційною, технологічною, інформаційною складовими регіонального розвитку та гармонізацію відносин між різними рівнями влади та суб'єктами регіональної економічної системи, що є доволі актуальним у повоєнний період.

Формулювання цілей статті

Метою статті є теоретичне обґрунтування саморозвитку регіонів як пріоритетного вектору соціально-економічного розвитку України.

Основні завдання дослідження:

- сформувати концептуальне бачення саморозвитку регіону на засадах формування ресурсного потенціалу;
- здійснити контент-аналіз терміну «саморозвиток регіону»;
- розглянути складові процесу саморозвитку регіону;
- сформувати змістовні складові поняття «Саморозвиток регіонів»: ресурсна незалежність; можливості системи; вектори розвитку; організаційні зміни; вмотивованість; інноваційність; розвиток; інституціонально-правові норми; кластеризація; визначення ключових здатностей регіону;
- визначити завдання, які можуть вирішуватись у регіоні завдяки впровадженню положень їх саморозвитку.

Виклад основного матеріалу

Ідеї та концепція саморозвитку соціально-економічних систем (регіонів, територій, міських агломерацій) набувають великого значення. У процесі саморегулювання та адаптації до постійно змінних умов внутрішнього і зовнішнього середовища виникає зміна організаційної системи (самоорганізація) [1].

Концепція саморозвитку формується у ринково-логістичних умовах господарювання та на засадах відтворювального підходу, що дозволяє кожному окремому регіону задовольнити потреби свого населення, шляхом використання потенціалу та побудови регіональних і міжрегіональних зв'язків. Розглянемо концепцію саморозвитку регіону на рис. 1.

САМОРОЗВИТОК РЕГІОНУ

Рис. 1. Концептуальне бачення саморозвитку регіону на засадах формування ресурсного потенціалу (розробка автора)

Даний рисунок відображає бажану наявність у регіонів наступних складових ресурсного потенціалу: відтворювальний та інфраструктурний; соціально-економічний; природно-ресурсний; інноваційний та інформаційно-комунікаційний. Крім того, на регіональному рівні формуються такі складові економічної системи, як: конкурентні переваги, регіональні та міжрегіональні зв'язки, децентралізація, регіональні та місцеві органи влади. У процесі визначення складових системи, стає можливим головне завдання регіональної політики - отримання результату (задоволенні потреб населення), яка може бути досягнута завдяки внутрішній самодостатності, цільовим установкам, сприятливі внутрішні та прийнятні зовнішні умови, можливості автономного існування регіональних підсистем.

Метою саморозвитку регіонів є реалізація поставлених макроекономічних цілей (завдань, пріоритетів, напрямів) та внутрішньорегіональних системних цільових напрямів.

Питання самодостатності регіону, досліджуються шляхом визначення вектору розвитку для України – регіональна самостійність у сфері розширення повноважень для місцевих органів влади за умови повного державного регулювання [2]. Послідовники цих положень, визначають саморозвиток регіону як «здатність економіки регіону забезпечувати збільшення валового регіонального продукту у визначених умовах за рахунок власних коштів, що дозволяє формувати конкурентне середовище завдяки створенню умов для забезпечення регіонального саморегулювання та, відповідно, державного регулювання територіального розвитку» [2].

Конкурентоспроможну регіональну економіку з достатньо високим рівнем життя населення можливо побудувати: на основі застосування механізмів саморозвитку регіонів; симбіозі державного, регіонального та муніципального управління як синергетичного поєднання; модернізації соціально-економічного розвитку регіонів та країни з урахуванням реальних умов та наявних ресурсів [3].

Поняття «саморозвиток» вчені ототожнюють із такими поняттями, як: «самодостатність», «самоуправління», «самоокупність», «самофінансування», «самозабезпечення». Однак, ми вважаємо, що саморозвитку присутні також і дещо інші ознаки: наявність власних ресурсів, джерел розвитку, нарощення компетенцій потенціалу, розширення зв'язків як із іншими територіями, так із суб'єктами господарської діяльності інших регіонів – є відмінними рисами саморозвитку регіонів.

Під саморозвитком науковці розуміють можливість регіону функціонувати у макросередовищі, забезпечувати розширене відтворення валового регіонального продукту за рахунок власних джерел [4].

Саморозвиток це здатність регіональної системи до довгострокового розвитку у соціальній та економічній сферах, шляхом трансформації наявних ресурсів (природних, людських, фінансових) на основі таких складових, як: самоорганізація, самоуправління, самозабезпеченість та самофінансування [5].

Науковці наполягають, що саморозвиток регіонів необхідно будувати на основі впровадження механізму саморозвитку, в основі якого покладено концепцію забезпечення саморозвитку на основі визначення двох субконцепцій (достатня та акумулююча складові використання потенціалу, стабілізація фінансової стійкості, державна та регіональна підтримка, стимулювання саморозвитку регіонів відповідно рівня самодостатності) [6].

У процесі саморозвитку регіонів постають та реалізуються такі завдання: створення умов для ефективного використання потенціалу регіону та конкурентних переваг; побудова системи міжбюджетних відносин між суб'єктами – учасниками системи.

Однак, до саморозвитку спроможні не усі регіони. У цьому питанні важливим є не тільки наявність конкретного потенціалу території, але й можливість нарощення компетенцій потенціалу, розподіл сфер впливу, наявність кваліфікованого та мотивованого персоналу, вплив ендегенних факторів.

Можливістю до саморозвитку відрізняються не усі регіони, оскільки виникають перешкоди: низький рівень управління та координації, конфлікт інтересів, низький рівень економічного потенціалу, залежність від зовнішніх впливів, відсутність ресурсної бази, нерозвиненість галузевої структури, географічне положення та клімат.

Додатковим варіантом рішення цього питання може бути укрупнення регіонів – горизонтальне вирівнювання асиметрії регіонів, яке сприяє оптимізації територіальної структури економіки, підвищує роль власних джерел розвитку регіонів, поліпшує роботу органів місцевої влади та координує їх дії із громадами [4].

Наявний потенціал територій формується завдяки швидко організованим способам об'єднання ресурсної бази із високоефективним веденням відтворювальних процесів. Це, безперечно призводить до саморозвитку регіонів та їх економічних систем на засадах техноглобалізму, тобто на використанні сучасних технологій (інформаційно-комунікаційних, економіки знань, цифровізації, Індустрії 4.0, нових підходів до оцінки використання наявних ресурсів, побудові нових організаційних взаємозв'язків) та на основі інтеграції суб'єктів-учасників регіональної економіки. Це закономірні світові процеси, які охоплюють усі територіальні утворення та виникають під впливом змін багатьох економік світу та перерозподілу сил їх впливу.

Важливим є дві складові процесу саморозвитку: перша - наявність потенціалу, ресурсів, виробничих потужностей: та друга – рівень організації, управлінський процес, підприємницькі навички, наявність кваліфікованого персоналу, можливість навчатись, нарощення компетенцій. Тобто, наявність потенціалу регіону визначає господарсько-підприємницьку самостійність регіону, а виробництво (технологій) матеріальних благ демонструє результативність (ефективність) діяльності, як господарюючих суб'єктів, так і економіки регіону взагалі. Важливим є нівелювання між цими складовими шляхом управління (координації) усіх складових регіональної економічної системи.

Отже, ми вважаємо, що концепція саморозвитку регіонів має, як економічну (бюджетну) складову, так і інституціонально-правове реформування регіональної системи (побудова вертикальних взаємовідносин влади у ланцюгу «Державна-регіональна-місцева-громади» із визначенням точок відповідальності за майбутній соціально-економічний розвиток.

Сучасні умови господарювання диктують вимоги до ведення регіональної політики з позиції економічного вирівнювання регіонів: залучення нових професійних кадрів, трудова міграція, створення високопродуктивних робочих місць, тобто вирівнювання зайнятості.

Важливим також є, скорочення розривів та дисбалансів у рівні інноваційної «озброєності» регіонів: інформаційно-комунікаційні технології, цифровізація, кіберфізичні системи. Ці кроки значно підвищують конкурентоспроможність регіонів, як поміж усіх регіонів України, так і європейських територіальних утворень.

Саморозвиток територій та регіонів націлений на їх економічне вирівнювання, яке безумовно, досягається шляхом формування системи економічних та зовнішньоекономічних факторів, механізмів

саморозвитку та інституціональних змін відповідно Європейських стандартів (наприклад: політика згуртованості).

Вчені вважають, що саморозвиток як процес – це не стихійне явище, а доволі продуманий, регульований та керований процес, який повинен нести синергетичний ефект шляхом прискореного регіонального розвитку. Управління цим процесом, безумовно, здійснюється шляхом інституціональних змін, реформування регіональної економіки та запозичення європейського та світового досвіду [7].

Процес саморозвитку рекомендовано розглядати з таких позицій:

- прирощення об'ємів виробництва регіону або території;
- відтворення та використання внутрішніх ресурсів [8];
- зведення до мінімуму негативних впливів в регіонах та на територіях.

Саморозвиток регіонів це симбіоз двох системоутворюючих ознак [9]:

1. Внутрішня самодостатність (довготривала стійкість регіонального розвитку шляхом наявності та використання економічних ресурсів).

2. Цільові установки та автономна перебудова регіональних підсистем за рахунок сприятливих зовнішніх умов (формування стійкого та збалансованого саморозвитку регіону у довгостроковому періоді).

Саморозвиток територіальних економічних систем – це набуття стійкості регіону в умовах макросередовища забезпечувати розширене відтворення валового регіонального продукту (ВРП) за рахунок наявного потенціалу, ресурсів та доходних джерел задля реалізації макроекономічних завдань, національних векторів, внутрішньорегіональних цільових системних установок [9].

Складовими елементами саморозвитку регіонів виступають: ресурсно-сировинний потенціал, виробництво матеріальних та нематеріальних благ, трудовий потенціал, можливості подальшого розвитку (виробничі, фінансові, торговельно-маркетингово-логістичні, соціальні), формування розвиненої інфраструктури, можливості до інноваційного розвитку. Усі вказані елементи бажано використовувати у сукупності, здійснювати управління ними на основі раціонального підходу та досягати результативності діяльності сукупності суб'єктів господарювання. Тобто, організація об'єднання ресурсної бази та ведення процесів відтворення повинно бути високоєфективним, що дозволяє формувати економічний потенціал регіональної системи і, відповідно, незалежність (самостійність).

Змістовні складові поняття «Саморозвиток регіонів» розглянемо на рис. 2.

Ми, погоджуємося із усіма з думок вчених, що економічне зростання полягає у підвищенні валового регіонального продукту, але вважаємо, що у якості цільового напряму саморозвитку регіону слід запроваджувати саме соціально-економічну ефективність, яка охоплює як процес виробництва, так і відтворення. Під регіональним відтворенням будемо розуміти: підвищення рівня життя населення; визначення результативності шляхом співставлення досягнутих результатів із ресурсами, які були втрачені на їх отримання; співставлення результатів із потребами суспільства, громади; врахування соціального та екологічного впливів. Тобто, оцінювання не лише кількісне, але й якісне.

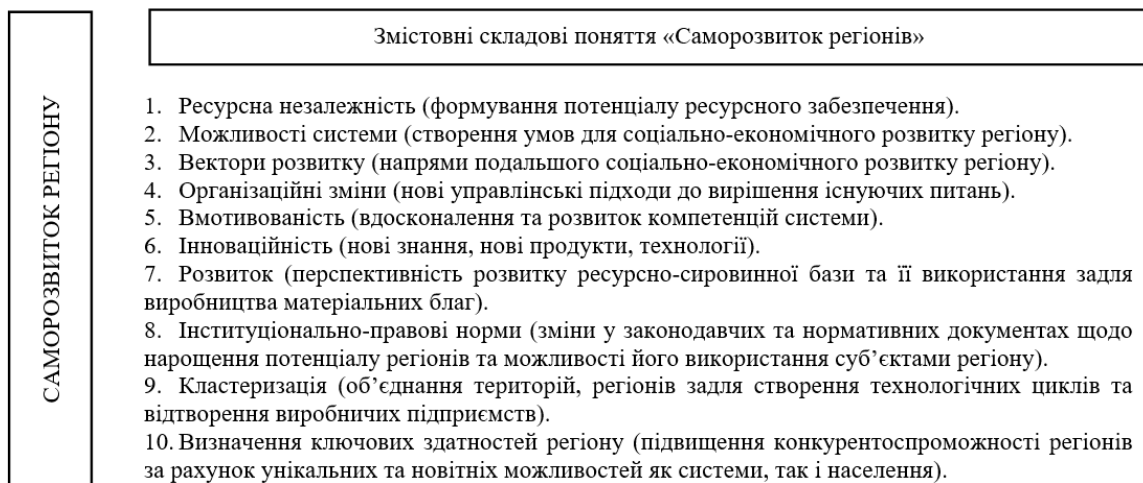

Рис. 2. Змістовні складові поняття «Саморозвиток регіонів» (розробка автора)

Тому, подальше дослідження буде відбуватись на основі визначення соціально-економічної ефективності саморозвитку регіону, в основі якої покладено людський потенціал, населення території. Характеристики населення регіону з позиції: його якісної складової; соціального та економічного інтересу до розвитку; професійного та компетентнісного зростання; бажання до навчання, саморозвитку, самоменеджменту є важелями для майбутнього відновлення регіонів та країни в цілому. Наявність даних характеристик дозволять створювати нові бізнеси, запроваджувати старт-апи, розширювати масштаби виробництва, підвищувати зайнятість населення та продуктивність праці, підвищувати

конкурентоспроможність як продукції, так і регіонів. Дані твердження дозволяють формувати концепцію саморозвитку регіонів.

Нова регіональна політика та саморозвиток має базуватись на людино-орієнтованому підході інституціонального розвитку, тобто інвестуванні у людський потенціал, який, у свою чергу, продукує знання, технології, інновації. При використанні/продажу останніх ресурсів їх кількість не зменшується, на відміну від видобутку/продажу невідтворювальних ресурсів,

Так, вчені констатують актуальність використання людського потенціалу та його комплексу знань, як головних чинників регіонального розвитку. Досвід та знання збільшуються, оскільки персонал приймає рішення інвестувати ресурси у ту діяльність, яка, власне, є необхідною задля їх зростання (наукова, дослідницька, викладацька, виробнича, технологічна) [10].

На ряду із людським чинником або соціально-орієнтованим розвитком населення, важливу роль відіграє і інформаційний контекст подальшого розвитку. Наприклад: концепція економіки знань впливає на дослідження закономірностей соціально-економічного розвитку населення територій.

Отже, у питання саморозвитку регіонів та територій важливу роль буде відігравати саморозвиток (самоменеджмент) населення цих територій.

Виходячи з вище сказаного, деякі науковці вважають, що концепція саморозвитку регіонів повинна будуватись на таких базових складових, як [11]:

1. Децентралізація управління на основі формування стратегії за рівнями управління та з визначенням принципу симетрії між регіонами.
2. Формування методичного наукового обґрунтування із впровадженням реалізації принципу типізації (диференціації) регіонів на основі селективних (адресних) методів централізації управління [12].
3. Нарощення інвестиційного клімату (державно-приватне партнерство, концесія, спонсоруння, грантова європейська допомога).
4. Формування новітньої домінанти – саморозвиток регіонів задля досягнення якісно нового рівня інституціоналізації регіональної економіки.

Ці шляхи трансформації регіональних взаємовідносин, дозволять балансувати бюджетні надходження серед регіонів різної типологізації, на основі отримання важелів подолання диспропорцій у менш «успішних» регіонів, із пошуком шляхів економічного зростання та переходу на інноваційну модель розвитку територій.

Стійкість системи характеризується її саморегулюванням та саморозвитком. Такі системи називають адаптивними і вони мають такі якості: самоналаштування (позитивні зміни існуючих параметрів системи шляхом внутрішньої самоорганізації); самоорганізація (можливість самостійного перетворення системою своєю структури за умови збереження її якісних ознак); самонавчання/самоменеджмент (самостійний вибір системою умов, за якими вона задовольняє критерії якості функціонування).

В основу концепції саморозвитку регіонів деякі науковці [2] покладають модернізацію регіонів, під якою розуміють ряд таких умов:

- виробництво та реалізація конкурентоспроможної (унікальної) продукції між регіонами країни та іншими країнами (експорт);
- підтримка існуючого економічного потенціалу та його постійне нарощування задля підтримки спеціалізації територій;
- створення ресурсного резерву для життєзабезпечення регіонів та їх самоорганізації;
- створення попиту всередині регіону та за межами на виробництво продукції згідно його економічної спеціалізації;
- розвиток інноваційних та високоефективних секторів економіки та видів економічної діяльності;
- нарощення підприємницької діяльності та само зайнятості населення;
- встановлення регіональних та міжрегіональних взаємозв'язків;
- створення умов для структурних перетворень на основі впровадження наукових досліджень;
- забезпечення збалансованого розвитку усіх регіонів;
- нарощення ресурсного потенціалу, його раціональне використання та вдосконалення структур виробництва на основі наявного потенціалу;
- створення умов для імпортозаміщення та відтворення виробничого сектору;
- розвиток ринкової інфраструктури, розширення товарних та споживчих ринків, інвестиційна привабливість регіонів;
- нарощення корпоративних, кластерних, кооперативних та інноваційних структур.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, основні положення саморозвитку регіонів дозволяють вирішувати такі важливі завдання [13]:

- розробка та реалізація великих цільових проектів та програм, що дозволяє виконувати поставлені стратегічні завдання;
- накопичення, раціональне використання та маневрування власними існуючими ресурсами (фінансових, матеріальних, трудових), що дозволяє досягти самозабезпечення та саморозвитку;

- налагодження міжрегіональних інтеграційних та кооперативних зв'язків, що дозволяє досягти стійкості системи, ринків та ринкової інфраструктури;
- розвиток міжрайонних ринково-ресурсних та товарних зв'язків, що забезпечує насичення регіонального ринку;
- використання наукових положень науково-технічного прогресу у питання використання природних ресурсів, що дозволить розробляти напрями інтенсифікації виробництва на основі принципи ресурсозбереження та безвідходності;
- запровадження структурної перебудови регіонів шляхом інвестиційної активності та підтримки слабозвинутих регіонів на основі пошуку неявих ресурсів і залучення їх у процес відтворення;
- надання можливості створення підприємницьких зв'язків між регіонами (територіями) шляхом встановлення раціональних і стійких господарських пропорцій, що дозволить стабілізувати єдине національне господарство;
- запровадження диференціації економічних регуляторів (бюджет, податки, торговий та платіжний баланс, інвестиції, ціни, надходження, тарифи) за різними групами регіонів, що дозволить пристосовуватись до циклічності виробництва та різного набору ресурсів.

Запровадження, багатьох із зазначених вище положень, стає можливим завдяки розробці дієвого (інтегрованого) планування, розробці регіональних/державних програм та стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Особливо складним це стало у процесі військової агресії російських окупантів в нашій країні. Оскільки війна триває, і не відомо достовірно про втрати інфраструктури, економічного та соціального потенціалу, ресурсів, тощо.

Література

1. Чистилин Д.К. Проблемы самоорганизации в переходных экономиках. Экономика Украины. 2000. № 3.С. 56–62, № 4. С. 49–54.
2. Гринецька С.М. Теоретико-методологічні засади саморозвитку регіону як потенціалу сталого розвитку. Економіка промисловості, 2013. №3(63). С. 70-76.
3. Гринецька С.М. Креативний розвиток України – саморозвиток її регіонів. URL:<https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/1823/Grinevska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
4. Татаркин Д.А., Сидорова Е.Н. Теоретические и методологические аспекты эволюции дотационных регионов в саморазвивающиеся. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-i-metodologicheskie-aspekty-evolyutsii-dotatsionnyh-regionov-v-samorazvivayuschiysya>.
5. Іванова О.Ю. Інтегральна оцінка рівня саморозвитку регіонів країни. Проблеми економіки №4, 2016. С. 77-83.
6. Іванова О.Ю., Лаптев В.І. Механізм саморозвитку регіонів в умовах проблемно-орієнтованого управління. *Бізнес Інформ*. 2017. № 1. С. 121-126.
7. Abramova E.A. The mechanism for managing regional systems based on the synthesis of state regulation and the potential for internal self-development. *Izv. universities. Ser.: Economics, finance and production management*. 2014. No. 2 (20). pp. 34-37.
8. Татаркин А.И., Дорошенко С.В. Регион как саморазвивающаяся социально-экономическая система: переход через кризис. URL:https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2012-3_0-pages-71_80.pdf.
9. Дорошенко С.В. Саморазвитие региона в контекстеэкономического эволюционизма. Журнал экономической теории. 2009. № 3. С. 21–30.
10. Верланов Ю.Ю., Нетудихата К.Л.Регіональна динаміка, нерівномірність та економічнезростання. Наукові праці Чорноморськогодержавного університету імені Петра Могили. Серія: Економіка. 2001. Т. 9, Вип. 1. С. 18-25.URL:<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2001/9-1-2.pdf>.
11. Bukhvald E.M. Self-development» of regions and the regulation priorities of the spatial structure of the economy.URL:<https://www.atlantis-pess.com/proceedings/icsdcbr-19/125922346>.
12. Захарченко В.І., Балахонова О.В. Сталій розвиток економіки регіону: діагностика, методичне забезпечення, політика. Вінниця, вінницька газета. 2012. 288 с.
13. Мартінович В.Г. Використання інформаційного потенціалу економіки України: регіональний аспект. Науково-виробничий журнал «Часопис економічних реформ». Луганськ: СНУ ім. В. Даля. 2013. №2(10). 156 с.

References

1. Chistilin D.K. Problemy samoorganizacii v perehodnyh ekonomikah. *Ekonomika Ukrainy*. 2000. № 3.S. 56–62, № 4. S. 49–54.
2. Hrinevska S.M. Teoretyko-metodolohichni zasady samorozvytku rehionu yak potentsialu staloho rozvytku. *Ekonomika promyslovosti*, 2013. №3(63). S. 70-76.
3. Hrinevska S.M. Kreatyvnyi rozvytok Ukrainy – samorozvytok yii rehioniv.URL:<https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/1823/Grinevska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

4. Tatarin D.A., Sidorova E.H. Teoreticheskie i metodologicheskie aspekty evolyucii dotacionnyh regionov v samorazvivayushiesya. URL: <https://cyberleninka.ru/> <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-i-metodologicheskie-aspekty-evolyutsii-dotatsionnyh-regionov-v-samorazvivayushiesya>.
5. Ivanova O.Iu. Integralna otsinka rivnia samorozvytku rehioniv krainy. Problemy ekonomiky №4, 2016. S. 77-83.
6. Ivanova O.Iu., Laptiev V.I. Mekhanizm samorozvytku rehioniv v umovakh problemno-orientovanoho upravlinnia. Biznes Inform. 2017. № 1. S. 121-126.
7. Abramova E.A. The mechanism for managing regional systems based on the synthesis of state regulation and the potential for internal self-development. Izv. universities. Ser.: Economics, finance and production management. 2014. No. 2 (20). pp. 34-37.
8. Tatarin A.I., Doroshenko S.V. Region kak samorazvivayushayasya socialno-ekonomicheskaya sistema: perehod cherez krizis. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2012-3_0-pages-71_80.pdf.
9. Doroshenko S.V. Samorazvitie regiona v kontekste ekonomicheskogo evolyucionizma. Zhurnal ekonomicheskoy teorii. 2009. № 3. S. 21–30.
10. Verlanov Yu.Iu., Netudykhata K.L. Rehionalna dynamika, nerivnomimist ta ekonomichne zrostantia. Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly. Seriya: Ekonomika. 2001. T. 9, Vyp. 1. S. 18-25. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2001/9-1-2.pdf>.
11. Bukhvald E.M. Self-development» of regions and the regulation priorities of the spatial structure of the economy. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/icsdcbr-19/125922346>.
12. Zakharchenko V.I., Balakhonova O.V. Stalyi rozvytok ekonomiky rehionu: diahnozyka, metodychne zabezpechennia, polityka. Vinnytsia, vinnytska hazeta. 2012. 288 s.
13. Martinovych V.H. Vykorystannia informatsiinoho potentsialu ekonomiky Ukrainy: rehionalnyi aspekt. Naukovo-vyrobnychi zhurnal «Chasopys ekonomichnykh reform». Luhansk: SNU im. V. Dalia. 2013. №2(10). 156 s.